

«Wallenberg»: inimlik traagika Estonia teatri laval, peaosas Jesper Taube (alumisil pildil).

2x Peeter Langovits

Kafkalikult läbi kollektiivse süü ja hirmu

Ooperi esietendus

Erkki-Sven Tüür

«Wallenberg»

Lavastuse idee Dmitri Bertman, lavastajad Dmitri Bertman ja Neeme Kuningas, muusikaline juht Arvo Volmer, kunstnik Ene-Liis Semper

Esietendus Estonia teatris 1. juunil

ALVAR LOOG
esteet

Erkki-Sven Tüüri ooperi «Wallenberg» esietendus Estonia teatris võib kujundlikult võrrelda Kalevi lauludega. Kas see just ter-

«Wallbergi» väljatulek oli idanaabrite vahepealse kultuuriembargo tõttu veel mõned nädalad tagasi tõsisel ohus, kuna kohalikud rahastajad ei lubanud Helikoni kunstilist juhti Dmitri Bertmani Eestisse lavastama. Elu tungis otsekui praktilise paradoksina teatri-saali; proove tehti interneti vahendusel ja salami Siinpool Soomes kohtudes.

Siinpool «raudset eesriiet» vedasid projekti kaaslavastaja Neeme Kuningas ja kunstnik-lavastaja Ene-Liis Semper.

Ei teagi, keda neist kolmest esietenduse totaalsel õnnestumises eelkõige «süüdistada», aga lavastus oli detai-

Bertmani ja Co lavastus astus omakorda loovalt mõlemaga dialoogi. Tulemuseks on mitmeplaaniline tervik, kus muusika, lugu ja lavastus liiguvad vaataja-kuulajal pidevalt eest ära, on kogu aeg publiku ootustest ja eeldustest sammukese ees.

Pealtnäha väga lihtsate vahenditega on saavutatud maitsekas, mõjus ning detailirohke tulemus.

Lavastuse nimegelane, II maailmasõja ajal Ungaris üle 100 000 juudi päästnud Wal-

me all pooleldi impersonaalseks funktsiooniks – kõigepealt ajaloo masinavärgis ja hiljem ka tuleviku (lavastajate sõnul 42. sajandi) inimeste kollektiivses ajalooteadvuses.

Peaosas laulis rootsi bariiton Jesper Taube, keda siinkirjutaja nägi aastate eest võimsa Escamillona Bizet' «Carmenis» (Rootsi Kuninglik ooper). Wallenbergi partii sobis talle veelgi paremini, lubades läbi pidevalt teiseneva rollijoonise avada mitmekülgset nii häält kui näitlejavõimeid.

Meeldejäeva osatäitmise pakkusid teiste hulgas laserimõõga ja arvelauaga natsiohviter Jassi Zahharov ning soolobassi kohta suhteliselt noor

tuslik leid, mis seljatab napilt, ent kindlalt Dortmundi 2001. aasta lavastuse Batmani.

Algusest peale pisut unenäoline lugu suubus viimastes stseenides täielikku absurdi. Teispool ajaloolist head ja kurja – seega ka reaalsuse mõtetlist piirjoont peetavas ringmängus – segunesid teiste tegelastega gigantsed Miki-Hiired ja matrisõksad.

Proloogist finaaliini nii atmosfäärilises kui tundelises mõttes 180-kraadise pöörde teinud lavastus taandus kuulaja-vaataja teadvuses narkosõpradele tuttavaks «pahaks reisis» läbi lähiajaloo ning kollektiivse süü ja hirmu.

Ooper pärast Auschwitzit

Kafkalikult läbi kollektiivse süü ja hirmu

Ooperi esietendus

Erkki-Sven Tüür

«Wallenberg»

Lavastuse idee Dmitri Bertman, lavastajad Dmitri Bertman ja Neeme Kuningas, muusikaline juht Arvo Volmer, kunstnik Ene-Liis Semper

Esietendus Estonia teatris 1. juunil

ALVAR LOOG
esteet

Erkki-Sven Tüüri ooperi «Wallenberg» esietendus Estonia teatris võib kujundlikult võrrelda Kalevi kojutulekuga. Kas see just tervet põlve uueks hakkab looma on küsitav, ent kaugel piiri taga juba aastate eest kestva tunnustuse pälvinud teose esmalavastus koduses rahvusopeeris oli kahtlemata kauaoodatud sündmus.

Tüüri seni ainus ooper esinud inimõõtmelist modernismi; sarnaselt tema teiste suurvormidega on tal õnnestunud ka siin leida habras tasakaal emotsionaalsuse ja intellektuaalsuse vahel.

Teater suure algustähega

Sakslase Lutz Hübneri laooniline libreto ei kannu oma tsitaadilise ja plakatliku keelega niivõrd (ajaloolist) narratiivi või (moraalseid) hoiakuid, kuivõrd eetilisi, eksistentsialistlikke ja imagoloogilisi küsimusi, mis iga stseeniga kuulaja moraalliteadvuse ja tegelikkusetaju välisseintele üha suuremaid pragusid uuristavad.

«Wallenbergi» väljatulek oli idanaabrite vahepealse kultuurierimargo tõttu veel mõned nädalad tagasi tõsisel ohus, kuna kohalikud rahastajad ei lubanud Helikoni kunstilist juhti Dmitri Bertmani Eestisse lavastama. Elu tungis otseku praktilise paradoksina teatri-saali; proove tehti interneti vahendusel ja salamisoomes kohtudes.

Siinpool «raudset eesriiet» vedasid projekti kaaslavastaja Neeme Kuningas ja kunstnik-lavastaja Ene-Liis Semper.

Ei teagi, keda neist kolmest esietenduse totaalses õnnestumises eelkõige «süüdistada», aga lavastus oli detailideni paigas – jõuliste kujundite, julge režii ja mängulise visuaalesteetika toel sulasid kõik 19 stseeni kahe pisut eriilmelise vaatuse vältel üheks unustamatuks tervikuks.

Meeldiva üllatusena ei kujutanud natsismi ja stalinismi inimsusvastastest kuritegudest rääkiv(a) ooper(i) lavastus) endast pelgalt sümbolset võitlust ajaloolise ülekohtuga.

Nii libretist, helilooja kui lavastaja mängivad «Wallenbergis» mitut mängu korraga. Ja ühtlasi järgemööda, vahetades mängureegleid, vaatepositsioone ja kronotoope. Ning sellest mitmeski mõttes oratooriumilaadsest ooperist sünnib Estonia laval märkamatu omaenese piire kompav teater. Suur Teater.

Juba libreto ja muusika suhe on «Wallenbergis» äärmiselt dünaamiline, ühe kuulamiskorra kohta ehk isegi liiga.

Bertmani ja Co lavastus astus omakorda loovalt mõlemaga dialoogi. Tulemuseks on mitmeplaaniline tervik, kus muusika, lugu ja lavastus liiguvad vaataval-kuulajal pidevalt eest ära, on kogu aeg publiku ootustest ja eeldustest sammukese ees.

.....
Pealtnäha väga lihtsate vahenditega on saavutatud maitsekas, mõjus ning detailrohke tulemus.
.....

Lavastuse nimitegelane, II maailmasõja ajal Ungaris üle 100 000 juudi päästnud Wallenbergi on inimpühaku asemel kujutatud kafkaliku kangelasena kafkalikus keskkonnas, kel pole isegi aega mõelda, sest «iga küsimus on kaotatud minut».

Tema vaba tahe ja subjektiivsus taanduvad publiku sil-

me all pooleldi impersonaalseks funktsiooniks – kõigepealt ajaloo masinavärgis ja hiljem ka tuleviku (lavastajate sõnul 42. sajandi) inimeste kollektiivses ajalooteadvuses.

Peaosas laulis rootsi bariiton Jesper Taube, keda siinkirjutaja nägi aastate eest võimsa Escamillona Bizet' «Carmenis» (Rootsi Kuninglik ooper). Wallenbergi partii sobis talle veelligi paremini, lubades läbi pidevalt teisevna rollijoonise avada mitmekülgset nii häält kui näitlejavõimeid.

Meelde jääva osatäitmise pakkusid teiste hulgas laserimõõga ja arvelauaga natsiohviter Jassi Zahharov ning soolobassi kohta suhteliselt noor Priit Volmer (Darth Vaderit meenutava Eichmannina). Viimase hääl jäi vähemalt esimeses vaatuses kolleegide ning kaldlava alla peidetud orkestri-ga (dirigent Arvo Volmer) võrreldes natuke nõrgaks.

Suurepärase rolli – ühtlasi, kui ma ei eksi, ka kauaoodatud täisdebüüdi rahvusopeeri laval – tegi Mati Turi. Tema kehastatud Wallenbergi ikooniline teisik (inimene kui müüt, kollektiivse teadvuse objektistaval tähelepanul parasiteeriv pseudosubjekt) ilmus publiku ette Elvisena.

See on täieliku maitsetuse ning ülima geniaalsuse harral piiril balansseeriv lavas-

tuslik leid, mis seljatab napilt, ent kindlalt Dortmundi 2001. aasta lavastuse Batmani.

Algusest peale pisut unenäoline lugu suubus viimastes stseenides täielikku absurdi. Teispool ajaloolist head ja kurja – seega ka reaalsuse mõtetlist piirjoont peetavas ringmängus – segunesid teiste tegelastega gigantsed Miki-Hiired ja matarjoškad.

Proloogist finaalinii atmosfäärilises tundeis mõttes 180-kraadise pöörde teinud lavastus taandus kuulaja-vaataja teadvuses narkosõpradele tuttavaks «pahaks reiksiks» läbi lähiajaloo ning kollektiivse süü ja hirmu.

Ooper pärast Auschwitzit

Theodore Adorno leidis 1949. aastal, et pärast Auschwitzit ei tohiks kergemat tüüpi kunstiloome enam võimalik olla. Emotsionaalselt on selle väitega võimatu mitte nõustuda. Ent seekord varjutas mänguline ja lõplikest tõlgendustest hoiduv kunst kollektiivse süüteadvuse, tõestades enese kõikevõitvat jõudu ühe ajaloo tundlikuma teemaga rinda pistes.

Erkki-Sven Tüüri «Wallenberg» on täielik ja mitmekülgne kunstiline õnnestumine, kompromissitult kaasaegne teater oma kõigis aspektides: mänguline, provokatiivne, mitmekihiline, tõlgendustele avatud, enesestmõistetavat ütlemlata jättev jne.

Lavastus vääriks DVD-plaadina kohta ka (rahvusvahelises) kaubandusvõrgus.

